

Hoško, Jozef

Hrnčiarstvo v období vrcholného stredoveku na území horného Tekova

Archaeologia historica. 1985, vol. 10, iss. [1], pp. 221-229

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139548>

Access Date: 30. 09. 2024

Version: 20240930

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Hrnčiarstvo v období vrcholného stredoveku na území horného Tekova

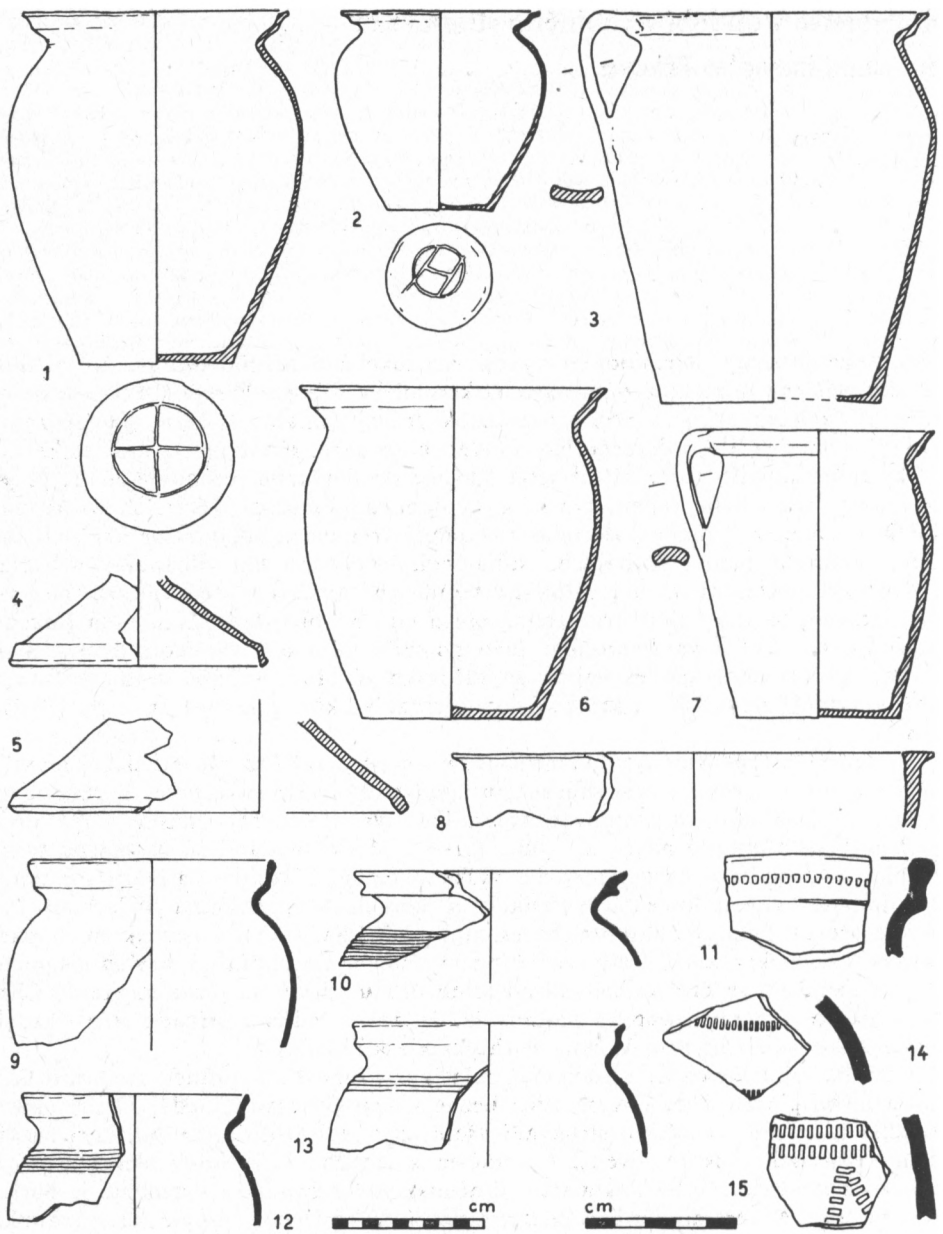
JOZEF HOŠŠO

V geograficky nejednotnom vývoji stredovekého hrnčiarstva na území Slovenska zvláštnu pozornosť púta na seba keramický súbor z horného Tekova, datovaný od prelomu 14. a 15. stor. po začiatok druhej polovice 15. stor. (Hoššo 1983, s. 227). Okrem málo početného importovaného tovaru, súbor tvoria hrnčiarske výrobky troch skupín, ktoré sa od seba odlišujú aplikovanou technológiou, resp. jej úrovňou, zastúpenými typmi, tvarmi i výzdobnými prvkami. Materiál tvoria dve kolekcie nálezov z archeologického výskumu Kremnice, slobodného kráľovského mesta a hradu Šášov, feudálneho sídla vzdialeného 16 km. Rozsiahly materiál z Kremnice pochádza takmer výlučne z terénnych navážok v areáli mestského hradu, datovaných predovšetkým razbami mincí od obdobia vlády Žigmunda Luxemburského po Ladislava Pohrobka. Jeho použitím ako porovnávacej dvojice boli chronologicky zaradené tiež nálezy zo suťových závalov horného hradu Šášova a jeho vysunutej pevnosti s krátkou dobou trvania okolo polovice 15. stor. (Hoššo 1981).

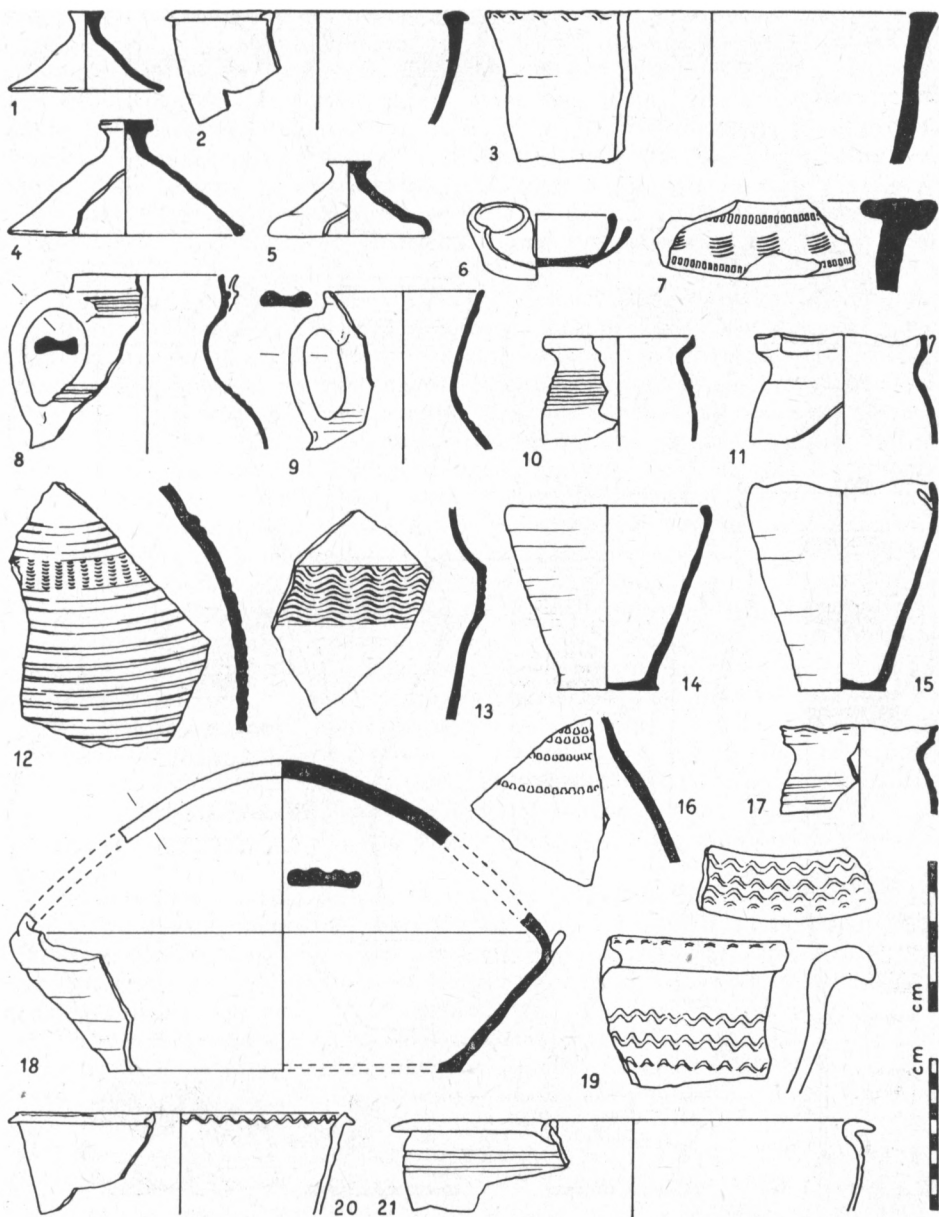
Medzi zastúpenými druhmi hrnčiny je na prvý pohľad najarchaickejšia skupina nálezov s nerovnomerne sfarbeným hnedým až čiernym črepom. V chudobnej typologickej skladbe sú zastúpené hrnce, iba štyri fragmenty (necelé 1 %) hlbokých mís a kužeľovité pokrývky (obr. 1:1–8). Medzi hrncami sú zastúpené tvary s oblou vydutinou v hornej polovici výšky a na ne vývojovo nadväzujúce tvary s vydutinou výrazne lomenou a pásikovým jednoducho prežliabnutým uchom. Pre okraje hrncov bola charakteristická esovitá profilácia, s ktorej náznamom sa stretávame i na pokrývkach. Celý tvar mís nepoznáme, ale podľa nájdenných fragmentov usudzujeme, že sa neodlišovali od tohto druhu nádob na širokom území. Charakteristické pre túto skupinu nálezov je, že ani v jednom prípade steny nádob neboli zdobené žiadnym spôsobom a ich povrch bol hladký.

Hlina tejto keramiky obsahovala relatívne hrubozrnnú prímes drveného kremeňa alebo piesku a na povrch stien bežne vystupujú zrnká sliedy. Drsné dná a drždádlá pokrývok svedčia o strhávaní všetkých nádob z disku kruhu, hoci pravidelný hrnčiarsky rukopis svedčí o vytáčaní z jedného kusa hlíny alebo širokých pásov na konštrukčne už dokonalom hrnčiarskom kruhu. Tiež vypálenie je horšie ako na ostatnej keramike a lom črepu sa drobí. V lokálnom výskyte táto keramika tvorí až 65 % nálezov zo Šášovského hradu a iba 4 % z Kremnice.

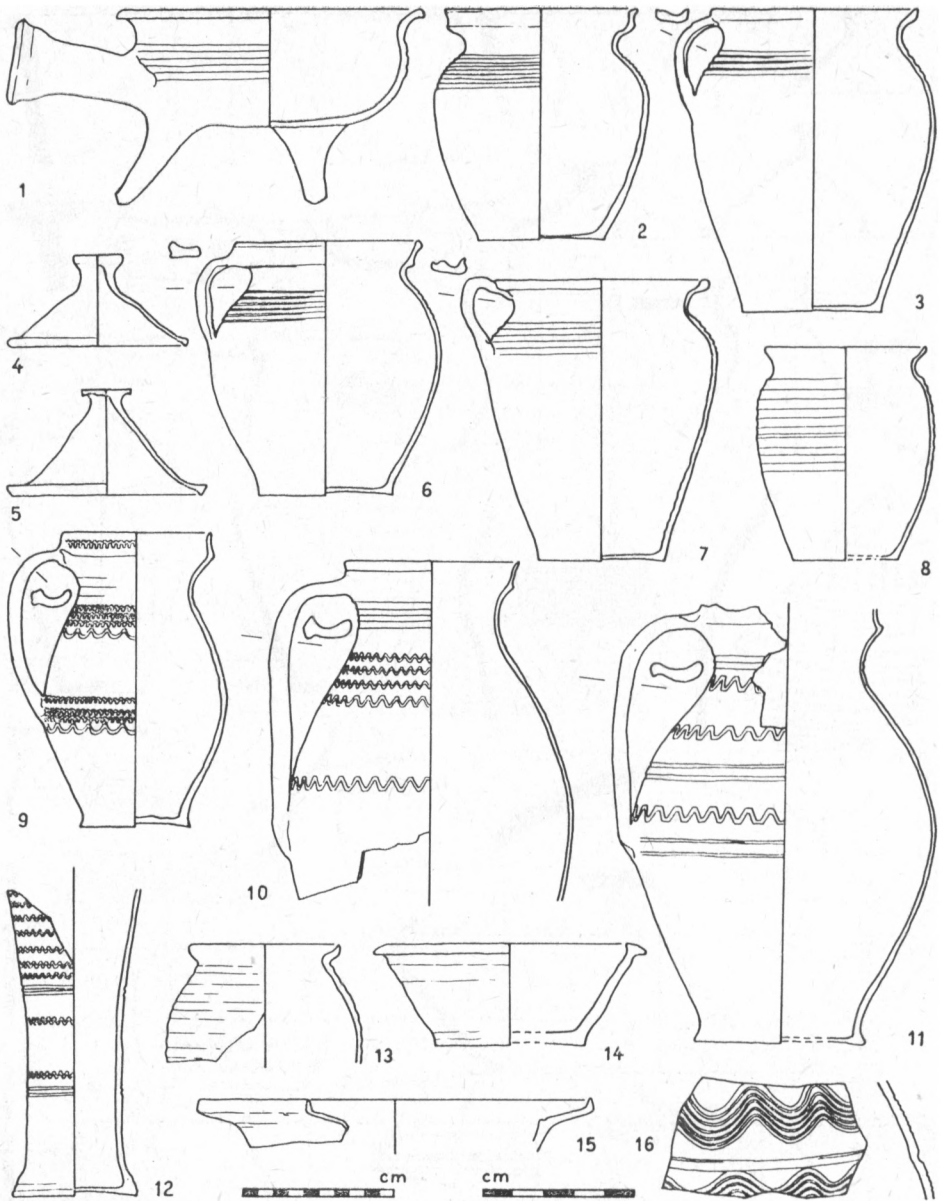
Druhá skupina mala rovnomerne redukčne vypálený črep sivej farby. V porovnaní s prvou je technicky vyspelejšia a tvarovo bohatšia. Zastúpené torzá hrncov reprezentujú tvary so súdkovitým telom a okrajmi viac alebo menej výrazne duto profilovanými do okružia (obr. 2:9–13). Pomerne bežným typom boli tiež kužeľovité pokrývky (obr. 2:1, 4, 5), hlboké misy s rovnými alebo duto prehnutými stenami (obr. 2:2, 3, 7) a osvetľovacie kahančeky tzv. paľčiaky (obr. 2:6). V skupine je zastúpený tiež solitérny misovitý pekáč, aké vyrábali hrnčiari v Strážnici na moravsko-slovenskom pomedzí v nasledujúcom období (obr. 2:18; Pajer

Obr. 1. 1–8 keramika prvej skupiny; 9–15 keramika druhej skupiny; 1,2 – Kremnica; 3–16 hrad Sázov.

Obr. 2. 1–18 keramika druhej skupiny; 19–21 keramika tretej skupiny; 1, 4–6, 10, 11, 14, 15, 17–21 – Kremnica; 2, 3, 7–9, 12, 13, 16 – hrad Šášov.

Obr. 3 Keramika tretej skupiny. 1–15 – Kremnica; 16 hrad Šášov.

1983, s. 34). Džbány mali pre toto obdobie bežný tvar s vydutinou v hornej polovici výšky tela (obr. 2:8, 9). Najpočetnejšie medzi sivou keramikou boli poháre, kalichovité, ale hlavne lievikovité tvary, ktorých celé nádoby a fragmenty pochádzajú z viac ako 200 exemplárov (obr. 2:10, 11, 14, 15, 17). Vo výzdobe tejto skupiny sú zastúpené vodorovné jednoduché ryhy, rytie hrebeňovým nástrojom (vlnovky a krátke ryhy) a jednoduchý vkolkovaný ornament ozubeným kolieskom, ktorým zdobili okrem stolovej keramiky tiež hrnce a misky (obr. 1:10-15, 2:7-17). Poháre okrem rytej výzdoby mali bežne ústie pretláčané do troch až šiestich (najčastejšie štyroch) lalokov a na misiach sa vyskytlo zdobenie okraja hrany prstovým pretláčaním.

Hlina sivej keramiky obsahovala prímes jemne zrnitého piesku. Z celkového počtu iba 15 % diel bolo drsných a výnimočne mali pozitívne značky v nevýraznej konkávnej priehlbínke. Pravidelný hrnčiarsky rukopis bol svedectvom vytáčania z jedného kusa hliny už všetkých nádob. Podiel zastúpenia sivej keramiky v nálezoch z Kremnice tvoril až 30 % a úplnú prevahu tu mali jednoduché nezdobené lievikovité poháre, ktoré sa vyskytovali takmer výlučne na tejto lokalite. Na Šášovskom hrade nádoby druhej skupiny tvorili necelých 15 % materiálu a pozoruhodné je, že medzi nimi boli nájdené všetky exempláre džbánov.

Tretiu skupinu tvorí keramika so svetlým až bielym črepom, ktorá je technicky najvyspelejšia a morfológicky najbohatšia. Hrnce, okrem menších exemplárov s uchom, majú súdkovité alebo vajcovité telo a okraj ústia rôzne profilovaný okružím, jednoduchým zosilnením zdurením alebo výnimočne tiež ovalením (obr. 3:2, 3, 6-8). Tiež ostatné typy nádob sú tvarovo pestré. Medzi miskami sú zastúpené charakteristické hlboké tvary s vodorovne von vyťahnutým okrajom i menšie so šikmými stenami (obr. 2:19-21, 3:14). Z mís sú odvodené panvice na nôžkach a pre toto obdobie ojedinelé dva fragmenty tanierov (obr. 3:1, 15). Typy miskovitých nádob dopĺňajú kužeľovité pokrývky a osvetľovacie kahančeky (obr. 3:4, 5). Mímoreadnu dokonalosť dosiahla v tretej skupine stolová keramika. Džbány rôznej veľkosti s obsahom 1 až 5 litrov mali telo súdkovitého tvaru. Poháre, ktoré sú zastúpené iba niekoľkými nálezmi, mali cylindrický alebo kalichovitý tvar (obr. 3:9-11).

Okrem pokrývok a niekoľkých mís, všetky nádoby boli zdobené závitnicovým rebrovaním, ryhami alebo pre stolový riad typickým vkolkovaným ornamentom s motívom cikcakového vzoru alebo oblúčikov, ktorým zdobili tiež okraje, príp. steny mís. Iba v jednom prípade na úlomku džbána zo Šášovského hradu sa stretávame s aplikáciou zdobená viacnásobnou rytou vlnovkou (obr. 3:16).

Technická dokonalosť tretej skupiny sa odzrkadlila už v zložení hliny, ktorá pri kuchynskej keramike mala primeranú zrnitosť a stolové nádoby sú z jemnej plavenej suroviny. Iba 10 % hrncov malo dná drsné, výnimočne s plastickou značkou v konkávnej priehlbínke, aká sa v jednom prípade vyskytla tiež na dne džbána. Podľa pravidelného a jemného hrnčiarskeho rukopisu a iba niekoľko milimetrov hrubých stien, všetky nádoby už vytáčali z jedného kusa hliny. V tejto skupine už všetky panvice, taniere a asi 4 % hrncov z vnútornej strany vyliali zelenou glazúrou. Vypálenie nádob bolo tvrdé.

Pri sledovaní lokálneho výskytu bielej keramiky je nápadné jej až 60 % zastúpenie medzi nálezmi v Kremnici a iba 12 % (prevláda tu stolová keramika) na hrade Šášov.

Vo všetkých troch skupinách nachádzame okrem bežnej hrnčiny i kachliarske výrobky. Nádobkové kachlice, predovšetkým hrncovité so štvorcovým ústím a ojedinele i cibulovité, boli zastúpené vo všetkých troch skupinách. Komorové kachlice, zdobené reliéfom na vysokej umeleckej úrovni, vyrábali hrnčiari z bielej hliny a iba výnimočne jasnej tehlovočervenej črep nůka predpoklad používania i sivej

hliny druhej skupiny a jej vypálenia v oxidačnej atmosfére. Lokálny výskyt kachlíc korešponduje s ostatnou hrnčinou. Väčšina komorových kachlíc je z kremnického súboru a naopak nádobkové kachlice vyrobené technológiou prvej skupiny sa našli iba na hrade Šášov.

Rozdiely v technológii a morfológii opísaných skupín keramiky sú dokladom činnosti hrnčiarskych dielní alebo centier s odlišnou úrovňou techniky výroby, trhom pre ktorý vyrábali a tiež sociálnym prostredím v ktorom vyrábali. Keramiku prvej skupiny, podľa nízkej technickej úrovne, chudobnej palety typov a tvarov nádob a tiež koncentrácie na hrade Šášov, môžeme oprávnenne pripísať osobne závislým remeslníkom, či už priamo na území hradného panstva alebo iného feudálneho vlastníka. Žiaľ zo skúmaného obdobia nepoznáme písomný doklad o hrnčiaroch v tejto oblasti, okrem mesta Kremnice. Až záznam z r. 1589, v poddanskej obci Ladomery, ktorá ležala v bezprostrednej blízkosti Šášovského hradu, spomína tunajšieho richtára Andreja Hrnčiárových (Ratkoš 1978, s. 56). S písomnými správami o hrnčiarskej výrobe pre široký trh sa však stretáme až od začiatku 18. stor. V tomto období vyrábali hrnčiarske dielne v Brehoch pri Novej Bani tovar pre trh v takom rozsahu, ktorý je porovnateľný iba s hrnčiarskymi strediskami na juhu stredného Slovenska. Pre veľkú časť tunajšieho obyvateľstva bolo hrnčiarstvo hlavným zdrojom obživy. Počet hrnčiarov v Brehoch sa v 18. stor. pohyboval od 16 do 56 a ich výroba pre široký trh nebránila ani skutočnosť, že žiadny z nich nemal oficiálny výučný list a podľa vyjadrenia pukanských majstrov ich technická úroveň bola nízka (Špiesz-Watzka 1966, s. 168 a n.). Hrnčiari v Brehoch napriek vysokému počtu nemali nikdy svoje vlastné združenie, ale vstupovali do cechu v Novej Bani, od ktorej v r. 1668 si požičali artikuly hrnčiari v Pukanci (Zamboj 1975, s. 286), čo iba podčiarkuje význam hrnčiarstva v tejto oblasti. V porovnaní s mestskými remeselníkmi nižšia technická i výtvarná úroveň, nebránila brežským hrnčiarom v nachádzaní odbytu tam, kde produkcia mesta nestačila pokryť dopyt alebo odberateľ uprednostňoval lacnejší tovar (Zrebený 1983, s. 163).

Druhá a tretia skupina sú produktom už vysokej profesionálnej úrovne. Spoločnými znakmi sivej a bielej keramiky je čiastočná podobnosť niektorých tvarových prvkov predovšetkým hrncov, približne zhodný podiel zastúpenia nádob s drsnými dnami, v prostriedku ktorých sa v obidvoch prípadoch vyskytly plastické značky v konkávnej priehĺbke a lokálna koncentrácia v mestskej aglomerácii Kremnice, čo považujeme za dôkaz miestnej výroby. Súčasnú existenciu dvoch vedľa seba pracujúcich dielní (príp. skupín) potvrdzuje tiež špecializácia výroby niektorých typov alebo tvarov v skupine. Príkladom sú pre kuchyne patricijských domov neodmysliteľné panvice na nôžkach (Oriško 1984, s. 18), ktoré vyrábali iba v tretej skupine, podobne ako džbány. Na druhej strane lievikovité poháre vyrábali hrnčiari iba zo sivej hliny, pravdepodobne pre potrebu výčapu vína v mázhauzoch domov na námestí (Lamoš 1966, s. 111). Základné technologické rozdiely vo výrobe keramiky druhej a tretej skupiny boli možné iba pri vyhranenej špecializácii výrobcov. Svedectvom toho je i zreteľná odlišnosť aplikovaného motívu vkolkovaného ornamentu. Nakoniec treba poznamenať, že s neskorším rozšírením glazúry, používanej v skúmanom období iba na bielej keramike, mení sa i redukčný spôsob vypaľovania na oxidačný a postupne zaniká najcharakteristickejší rys sivej keramiky.

Skutočnosť, že sivá a biela keramika sa objavujú v hornom Tekove bez staršieho plynulého vývoja, natiska otázku o ich pôvode. V archeologickej literatúre je považovaná v Poľsku sivá (Nawrołski 1978, s. 168; Kruppé 1981, s. 112) a v Čechách i biela (Richter-Smetánka 1983, s. 18; Gabriel-Smetana 1983, s. 129) keramika za odzrkadlenie vplyvu nemeckých kolonistov. Tiež materiál z Kremnice dáva možnosť takejto etnickej väzby na základe silného nemeckého elementu

v stredovekom osídlení. Doterajší výskum datuje spodnú hranicu výskytu sivej i bielej keramiky až ku koncu 14. stor., kedy sem mohla preniknúť vlna nemeckých hostí, postupujúcich Ponitím cez horný Turiec (Lehotská 1948). Reálnosť nemeckého impulzu pre výrobu bielej keramiky podčiarkuje tiež výskyt zhodnej hrnčiny z výskumu Vyšehradu na hranici Turca a Ponitria, ktorá má navyše značky, datujúce jej spodnú hranicu 10 až 20 rokov pred kremnický súbor (Remiášová 1981). Podobne z tohoto obdobia poznáme nálezy bielej keramiky i z ponitrianskych lokalít Koša, Veľkej Lehôtky a Topoľčian. Z tejto oblasti pochádzajú tiež nádoby s rovnomerne vypáleným sivým črepom.

Mieru podielu nemeckých hostí na výrobe nového hlineného riadu nám pomáha posúdiť tiež biela keramika zo Sebeslaviec v Turci (Slaninák 1975), obce v ktorej nesídlili cudzí kolonisti (Lehotská 1948, s. 13). Z toho usudzujeme, že odberateľmi bielej keramiky nebol iba nemeckí etnický element. Podobne ani jej výroba nemusela byť doménou prisťahovaných remeselníkov, ale jej technológiu si rýchlo osvojili domáci hrnčiarri tak, ako to predpokladá poľský bádateľ W. Dzieduszycki (1980, s. 374). Tiež v daňovom súpise mesta Kremnice z r. 1442 jeden z dvoch uvedených hrnčiarov bol Slováč (Lamoš 1969, s. 110). Okrem toho dvaja, resp. neskôr uvádzaní traja hrnčiarri nemohli v plnej miere pokryť potrebu mesta, ktoré v tomto období malo približne 3 500 obyvateľov (Lamoš 1969, s. 71) a preto predpokladáme zásobovanie hrnčinou v predmestiach a uliciach i mimokremnickými výrobcami. V ešte menšej miere mohli hrnčiarri usadení v meste zásobovať obyvateľstvo 11 dedín, ktoré si mesto Kremnica získalo za prvých 100 rokov svojej histórie, s pôvodným slovenským i prisťahovaným nemeckým obyvateľstvom (Lamoš 1966, s. 118).

Z uvedeného môžeme konštatovať, že keramika z horného Tekova vystupuje ako dôležitý nielen chronologický (aj keď často relatívny) fenomén, ale tiež môže vypovedať o zložitých sociálnych a etnických pomeroch a zmenách, ktoré sa odohrávali. Na zlato a striebro bohaté územie od Novej Bane po Kremnicu, núkalo tiež dostatok hrnčiarскеj hlíny priemernej kvality, ktorá bola základom prosperity hrnčiarскеho remesla v Brehoch a Novej Bani. Tiež keramiku so sivohnedým črepom v prvej skupine vyrábali z takejto suroviny. Predpokladom pre prosperitu hrnčiarstva na juh od Žiaru nad Hronom bol nielen kontinuitný vývoj a dostatok hlín, ale tiež dostupnosť druhej základnej suroviny – dreva, ktorého ťažba pre iné ako banské a hutnicke účely, narážala v dosahu mesta Kremnice na veľký odpor. Príchod nemeckých hostí mohol priniesť znalosť dokonalejšej hrnčiarскеj technológie a dopyt po tovare nového druhu, akým je keramika druhej a tretej skupiny. Jej výrobu umožňovali rozsahom síce nevelké, ale pre obmedzený počet hrnčiarov v Kremnici postačujúce ložiská bielych i sivých hlín, ktoré sa nachádzali priamo v meste alebo jeho bezprostrednom okolí. Do akej miery sa rozdielnosť druhov základnej suroviny a úrovne remeselníkov odzrkadlila v sociálnom a etnickom zložení obyvateľstva mesta, jeho predmestí a vidieka (spôsobom ako to dokumentoval na materiáli z prelomu stredoveku a novoveku v Strážnici J. Pajer, 1983), umožní iba ďalší archeologický výskum.

Literatúra:

- Dzieduszycki W., 1980: Przemiany w strukturze garncarstwa polskiego w 2 połowie i w 1 połowie XIV w. APo XXIV, s. 363–379.
- Gabriel F.-Smetana J., 1983: K vývoji výrobních okruhů červeně malované keramiky v severních Čechách. AH 8, s. 119–138.
- Hošo J., 1981: Archeologický výskum hradu Šášov a zámku v Kremnici. AH 6, s. 457–466.
- 1983: Prehľad vývoja stredovekej keramiky na Slovensku. AH 8, s. 215–231.

- Kruppé J., 1981: Garncarstvo póžnošredniowieczu w Polsce. I, II. Wrocław 1981.
- Lamoš T., 1966: Topografia mesta Kremnice. Historické štúdie 11, s. 99–120.
- 1969: Vznik a počiatky mesta Kremnica. Kremnica.
- Lehotská D., 1948: Nemecká kolonizácia v Turci. Turč. sv. Martin.
- Nawrołski T., 1978: Stan i problematika badań nad produkcją garncarską na Pomorzu Zachodnim w późnym średniowieczu. APo XXXIII, s. 141–182.
- Oriško Š., 1984: Kremnica. Bratislava.
- Pajer J., 1983: Počátky novověké keramiky ve Strážnici. Strážnice.
- Ratkoš P., 1978: Dejiny Žiaru nad Hronom. Žiar nad Hronom.
- Remiášová M., 1981: Hradisko Vyšehrad. AH 6, s. 467–473.
- Richter M.–Smetánka Z., 1983: Archeologie a studium středověké řemeslné výroby. AH 8, s. 11–21.
- Šlaninák M., 1975: K otázke stredovekého dedinského domu na severnom Slovensku. ZbSNM, Etnografia 16, s. 170–189.
- Špiesz A.–Watzka J., 1966: Poddani v Tekove v 18. storočí. Bratislava.
- Zamboj J., 1975: Pukanec. Martin.
- Zrebený A., 1983: Dejiny Brehov. Martin.

Zusammenfassung

Hochmittelalterliche Töpferei auf dem Gebiet von oberen Tekov

Im mittelslowakischen Kreis nördlich des ehemaligen Komitats Tekov begegnet man seit der Wende des 14. und 15. Jahrhunderts bis zum Anfang der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts drei markant verschiedenen Gruppen der Töpferware. Alle drei sind im Material aus zwei Fundstätten, der städtischen Burg in Kremnica und der Burg Šášov vertreten, die 16 km voneinander entfernt sind.

Die altertümlichste Technologie und Form der Gefäße verrät die erste Gruppe. In ihrer bescheidenen typologischen Palette sind Töpfe und Henkeltöpfe mit charakteristischer S-förmiger Profilierung der Ränder, kegelförmige Deckel und tiefe Schüsseln vertreten (Abb. 1:1–8). Die Gefäße dieser Gruppe wurden nicht verziert und nach dem Ausdrehen von der Scheibe gerissen, die Töpferhandschrift weist allerdings schon auf hinreichende Formung hin. Das Brennen war dagegen noch unzureichend, wie die unregelmäßig gefärbte schwarzbraune Scherbe verrät.

Die zweite Gruppe ist typologisch und formell reicher. Neben Töpfen erscheinen laufend kegelförmige Deckel, tiefe Schüsseln mit geraden oder ausgebauchten Wänden, Lampen (die sogenannten Paľciaky), Krüge und Pokale. Vereinzelt blieb der Fund einer Bratpfanne mit bogenförmigem Henkel, wie sie aus Strážnica im mährisch-slowakischen Grenzgebiet bekannt sind (Abb. 1:9 bis 13; 2:1–17). Die Gefäße schmückten einfache waagerechte Rippen oder Spiralen, mit einem kammartigen Instrument geritzte oder mit einem gezähnten Stempel geprägte Ornamente. Nur 15 % der Gefäße trugen am Boden keine Spuren nach dem Abschneiden von der Töpferscheibe und die reduktionsgebrannte Scherbe war grau gefärbt.

Die dritte Gruppe ist technisch am vollendetsten und am formenreichsten. Außer den vorwiegenden Töpfen, meist Henkeltöpfen, waren unter den Typen kegelförmige Deckel, Schüsseln mit senkrechten und schrägen Wänden, Pfannen auf Gestell, Lampen, Pokale und zwei für die in Betracht kommende Zeit ungewöhnliche Tellerfragmente (Abb. 2:18–21; 3). Die Gefäße schmückte man mit dicht geritzten Spiralen, die Tischkeramik und relativ häufig auch Schüsseln mit geprägten Ornamenten, die aus charakteristischen Zickzack-Motiven oder kleinen Bogen bestanden. Nur einmal erschien die geritzte Verzierung mit einem kammartigen Instrument. Das hohe technische Niveau dieser Gruppe dokumentiert die Tatsache, daß nur kaum 10 % der Gefäße Spuren des Abschneidens von der Töpferscheibe vermißten und 4 % der Töpfe und alle Gestellpfannen sowie Teller mit grüner Innenglasur versehen waren. Ein charakteristisches Merkmal dieser Gruppe ist die hart gebrannte, helle bis weiße Scherbe.

Den Unterschied zwischen der feudalen Burg Šášov und der Burg der freien königlichen Stadt Kremnica spiegelt u. a. auch die verschiedene lokale Vertretung der keramischen Gruppen wider. Auf Burg Šášov umfaßte die erste Gruppe 65 %, die zweite 15 % und die dritte nur 1,2 % des keramischen Fundguts. In Kremnica war die erste Gruppe bloß mit 4 %, die zweite mit 30 % und die dritte bis zu 60 % vertreten.

Aus den beschriebenen Merkmalen geht hervor, daß die erste Gruppe hinsichtlich der Erzeugungstechnologie und Morphologie kontinuierlich an die örtliche Entwicklung anknüpft. Ihre Herstellung kann man höchstwahrscheinlich in Nová Baňa lokalisieren, das kaum 30 km südlich der Burg Šášov liegt. Außer den reichen Lagern mit Ton durchschnittlicher Qualität betonen diese Möglichkeit auch jüngere schriftliche Berichte, denzufolge im 18. Jahrhundert in der Gemeinde Brehy bei Nová Baňa die Töpferei Hauptquelle des Lebensunterhalts gewesen ist, deren Umsatz die

weite Umgebung erfaßte und mit jenem der Töpfereizentren im Süden der mittleren Slowakei vergleichbar war.

Die Keramik der zweiten und dritten Gruppe erscheint nach den bisherigen Untersuchungen in Kremnica ohne kontinuierliche Entwicklung erst gegen Ende des 14. Jahrhunderts. Weiße Keramik erzeugte man auch nach dem 15. Jahrhundert, aber das Reduktionsbrennen verschwand nach dem Aufkommen der Glasur. Der Rohstoff für beide Gruppen befand sich in kleineren Lagern unmittelbar in der Stadt und in deren nächster Umgebung. Den Anstoß zur Herstellung dieser Keramik bot wahrscheinlich die Kolonisationswelle der Deutschen, die nach der Mitte des 14. Jahrhunderts durch das Nitragebiet nach Turec kamen, von wo aus ein Teil von ihnen auch nach Kremnica gelangen konnte. Diese Voraussetzung bestätigt das Vorkommen der weißen und grauen Töpferware an Stellen ihres Durchzugs, besonders in der Fundstätte Vyšehrad an der Grenze des Nitragiebts und von Turec. Das massenhafte Vorkommen der weißen Keramik auch in Siedlungen, wo deutsche Zuwanderer nicht wohnten, und schriftliche Berichte über Töpfer nichtdeutscher Nationalität aus Kremnica um die Mitte des 15. Jahrhunderts bestätigen zugleich, daß der Verbrauch und die Herstellung dieser Töpferware keine Domäne des deutschen Ethnikums gewesen ist. Außerdem hat man neben dieser neuen Töpferware die Versorgung der Vorstadt und Umgebung von Kremnica mit Keramik der ersten Gruppe vorauszusetzen, die von slawischer Bevölkerung und deutschen Gästen besiedelt war.

Abbildungen

1. 1-8 Keramik der ersten Gruppe; 9-15 Keramik der zweiten Gruppe; 1, 2 - Kremnica; 3-16 - Burg Šášov.
2. 1-18 Keramik der zweiten Gruppe; 19-21 Keramik der dritten Gruppe; 1, 4-6, 10, 11, 14, 15, 17-21 - Kremnica; 2, 3, 7-9, 12, 13, 16 - Burg Šášov.
3. Keramik der dritten Gruppe. 1-15 - Kremnica; 16 - Burg Šášov.